

de Rosminiano systemate sermo erit; modo thetice ita demonstratur: ideae rerum sunt conceptus exprimentes essentias rerum, atqui isti obtineri possunt per abstractionem quae est apprehensio, non iudicium, ergo. Praeterea omne iudicium praecedat tanquam eiusdem ratio apprehensio rei quae iudicatur, ergo quod iudicio continetur, iam in praevertente apprehensione continebatur; ergo.

Corollarium. Ergo ad originem cognitionum universaliū explicandum nulla idea tanquam forma primitiva in mente ab origine existens requiritur quam mens intueatur, sed sufficit praesentia essentiae in obiecto sensibili existens et vis mentis abstractiva quae est vis intellectus.

THEISIS XXVIII^a

I Intellectus habet conceptum proprium rei singularis materialis quae per sensum fit praesens. II Non est nihilominus necesse ut dicamus ab intellectu prius singulare quam universale apprehendi. III Cognitio vero intellectiva corporum praesentium non immediata est, sed media.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Conceptus *rei singularis* de quo loquimur is est in quo notae apprehensae obiecti aliquius saltem simul sumptae tales sunt, ut non amplius pluribus individuis sint communes, sed uni tantum competere possint. Conceptus *proprius* rei singularis est conceptus quo singulare exprimitur clare et distincte ab intellectu. Quae-ritur an in intellectu sit huiusmodi conceptus rei singularis materialis. Non pauci negant, ut videre est penes Suarez (De Anima Lib. IV. c. 3°), qui volunt confuse tantum ab intellectu apprehendi singulare materiale, quia, inquit, intellectus intelligit abstrahendo a materia individuali quae est ratio singularitatis: distincte vero concedunt percipi ab homine quatenus conceptui intellectui coniungitur perceptio sensitiva, quae in eodem subiecto reperitur, et quae priorem conceptum veluti absolvit. Suarez e contrario contendit intellectum ipsum habere distinctum conceptum rei singularis

materialis. Argumenta eius haec sunt: 1° intellectus iudicat de singularibus distincte perceptis: apprehensio vero rei de qua fit iudicium debet esse in intellectu. 2° Intellectus distinguit inter singulare etiam materiale et universale: facultas vero inter duo discernens debet percipere utrumque. 3° Prudentia versatur circa singularia etiam materialia: prudentia vero est habitus intellectus. Nec valet ratio adversariorum: nam intellectus intelligit quidem abstrahendo a materia individuali, sive a notis individuantibus materiam, cum universalia percipit, sed falsum est nunquam ipsum notas individuantes aliquo modo (postea explicando) eoque claro attingere: id enim sensus intimus testatur. Falsum rursus est quod supponitur materiam individualem sive hanc in materiam determinatam esse principium singularitatis (O. Th. VI). Sententia ergo Suaresii tenenda est.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Haec quaestio facilius solvetur soluta prius alia quaestione an conceptus rei singularis materialis in intellectu existens sit directus an reflexus. Iam vero sunt qui putant intellectum percipere singulare per reflexionem quamdam nempe per conversionem ad phantasma in quo singulare exhibetur: inter hos est S. Thomas (I p. q. LXXXVI. a. 1°). Sunt qui putant intellectum absque hac reflexione ideoque directe percipere singulare, ex quibus Suarez loco citato. Secundum S. Thomam conceptus rei singularis constat dupli elemento, nempe conceptu essentiae universalis et conceptu rei determinantis essentiam ad singularitatem, qui alter conceptus per reflexionem habetur. Secundum Suarez conceptus rei singularis est simplex exhibens solum hoc singulare.

Rationes praecipuae Suaresii sunt hae. 1° Quia singulare cognoscitur per propriam speciem (supponit autem species impressas) quod autem per propriam speciem cognoscitur, potest directe cognosci. 2° Quia nullus modus assignari potest quo per reflexionem hanc intellectus percipiat singulare. 3° Quia sunt in nobis conceptus singularium ante conceptus universalium. 4° Quia nulla est ratio cur denegetur intellectui nostro haec directa cognitio, neque enim potest

esse ratio perfectio intellectus, quia Deus et Angeli percipiunt singulare materiale, neque imperfectio intellectus, quia sensus eo imperfectiones illud directe attingunt.

At pro contraria sententia quoque praesto est sua ratio. Et ne in re satis impedita maior obscuritas inducatur propter diversos modos accipendi dictam raflexionem, advertimus nos eum adoptare qui tum in se probabilior, tum magis quoque conferre videtur ad explicandam doctinam S. Thomae, nimur reflexionem hanc in hoc esse positam ut intellectus advertat essentiam quam percipit contineri facto sensationis sive praesentis, sive revocatae: quae est sententia Tongiorgi in Psychologia (n. 382 et seq.). Quare qui sententiam S. Thomae sequuntur, non negant esse in intellectu conceptum singularis, sed dicunt eum ab intellectu haberi eo quod reflectit ab factum sensationis.

Porro ratio huius sententiae huc redit: conceptus quilibet intellectus in se spectatus exhibit semper aliquid quod pluribus commune esse vel concipi potest. De conceptibus universalibus nulla dubitatio. Sed perpende hos quoque conceptus: *ego existens, hic homo*, et huiusmodi, qui sunt conceptus rei singularis; habes in his elementum universale explicitum. Dices: hi conceptus *Petrus, Deus* sunt prorsus singulares.

Respondeo ad 1.^m Cum concipis Petrum, vel concipis tantum nomen vel obiectum repraesentatum. Si concipis tantum nomen habes aliquid commune pluribus prout est signum, et habes aliquid quod potest esse in pluribus prout est vox quaedam. Si concipis obiectum repraesentatum, habes conceptum vel alicius hominis, vel huius aut illius hominis qui est conceptus iam supradictus.

Ad 2.^m respondeo conceptum Dei, quem nos habemus, singularem esse ex nota ipsi addita per iudicium, ex se vero universalem esse, ideoque pluribus applicari posse. Adeo haec vera sunt ut ipsi quoque conceptus notarum quae dicuntur individuantes sint per se universales: qui idcirco apprehenduntur ut determinantes essentiam ad actum singularitatis quatenus revocantur ad quoddam factum praesens

vel quod fuit praesens cogitanti. Ipsa quoque sensatio, quae factum quoddam exhibit, si per se ab intellectu consideratur ut est aliquid obiectivum, iam est aliquid universale: si vero spectetur ut est praesens animae per intimum sensum, est factum et ita necessario factum ut neque in ordine intelligibili facti naturam exuere possit, est enim semper aliquid quod sentitur. Hinc ut intellectus singulare qua tale percipiat necesse est ut se convertat ad factum sensationis sibi nunc vel olim praesentis per sensum intimum, in qua sensatione essentia ab eo concepta continetur. Iam vero si haec vera sunt, conceptus rei singularis quam intellectus habet, dicendus est reflexus. Nimur sentit anima factum sensationis, et intellectus qui est realiter idem ac anima apprehendit se sentire non quidem ut est intellectus, sed ut est anima, apprehendit autem apprehensione intellectuali exprimente factum quod sentit. Quapropter utraque apprehensio ab intellectu habetur.

Rationibus autem in contrarium ita potest fieri satis. Ad 1.^m Conceptus proprius potest esse etiam reflexus, nam sicut anima sentit factum suae sensationis, ita intellectus illud apprehendere et affirmare potest, qua apprehensione posita simul cum apprehensione essentiae habet intellectus conceptum distinctum rei singularis. Ad 2.^m Modus in hoc consistit quod factum sensationis per sensum intimum sit praesens animae, et intellectus percipiat id quod sensus intimus refert. Quid de 3° arguento dicendum sit patebit in sequenti quaestione. Ad 4.^m Adverti debet quod non colligitur haec doctrina a priori sive ex perfectione, sive ex imperfectione intellectus, sed a posteriori ex consideratione nimur idearum intellectus quae per se aliquid semper universale exhibent: quaestio scilicet est facti: quales sint conceptus nostri singularium rerum: quae quaestio ex analysi idearum solvenda est.

Itaque conceptus singularis rei materialis per quamdam reflexionem habetur. Conceptus vero singularis rerum immaterialium habetur vel analogice ad conceptum rerum materialium, nempe vel alligando alicui phantasmati nobis

praesenti id quod concipimus, vel haberi etiam potest removendo per actum iudicii aut apprehensionis communitatem omnem ab obiecto. Hoc autem fieri potest postquam conceptus singulares rerum sensibilium obtinuerimus, quae se primum nobis offerunt. Hinc concludere licet conceptum singularem reflexum esse primitivum, seu reflexionem ad factum sensationis esse saltem in initio necessariam, non esse tamen simpliciter et semper necessariam, quia si possunt alio modo concipi res immateriales ut singulares, non liquet cur eodem modo etiam res materiales concipi non possint.

Hac expedita quaestione demonstrari potest secunda pars thesis. Quaestio est de cognitione intellectuali et de universali directo non reflexo. Suarez censet conceptus intellectuales singulares priores esse conceptibus universalibus (De Anima lib. IV. c. 2°). S. Thomas e contrario priores vult esse conceptus universales (I p. Sum. q. 85. a. 3). Solutio huius quaestione pendet a praecedente, ut Suarez ipse advertit. Etenim si conceptus singulares quos mens nostra habet, tales essent ut eos non ingredieretur velut elementum conceptus aliquis universalis, tum concedendum foret prius a nobis concipi singulare. Nam cum cognitio determinetur ab obiecto quod sentitur, hoc autem sit singulare, nulla est ratio cur mens non apprehendat illud quod ipsi est praesens si apprehendi potest absque ope alterius conceptus. Si vero conceptus singulares coalescent ex conceptu aliquo universalis determinato per factum sensationis aut aliquid simile, tunc oportet prius inesse menti conceptum universalem quam singularem. Prioritas autem, quae necessario defendenda est in hac hypothesi est prioritas naturae, ita ut ex apprehensione explicita universalis tanquam elemento simul cum apprehensione facti habeatur conceptus singularis, et non apprehendatur ab intellectu singulare si non existat conceptus universalis. Iam vero manifestum videtur omnes conceptus singulares quos habemus continere aliquem conceptum universalem qui aliquo modo determinatur ad singulare. Id porro non continget si prius singulare perciperetur,

tum quia ille prior conceptus non contineret hoc elementum tum quia si prius perceptum fuisset singulare sine ullo conceptu universali, posset etiam modo percipi, ideoque habemus plures conceptus singulares absque ullo elemento universali, quod tamen verum non videtur.

Sed tunc occurrit difficultas. Cum enim id quod intellectum determinat sit obiectum quod sentitur, hoc autem sit singulare, non universale, quaeritur unde intellectus determinetur prius ad percipiendum universale, quam totum h. e. singulare.

Difficultas haec ita resolvi potest: nempe in obiecto quod sentitur distinguenda esse duo, 1° rationem obiecti quod scilicet sit aliquid in se, 2° rationem facti quod scilicet sit praesens animae. Porro cum intellectus apprehendit illud ut est aliquid in se apprehendit aliquid universale, cum apprehendit illud ut praesens apprehendit singulare. Iam vero videtur intellectus determinari prius ad percipiendum obiectum ut est aliquid in se, deinceps ut est praesens. Unde ad obiectionem dicitur quod conceptus universalis determinatur ab obiecto quod sentitur apprehendendo tamen ut est in se. Si autem quaeras rationem cur prius intellectus apprehendat obiectum ut est in se, deinde ut factum: respondeo 1° nos non teneri illam afferre, agitur enim de facto nempe conceptum singularem continere semper conceptum aliquem universalem quod non continget si prius singulare apprehenderetur. Hoc ergo factum ostendit determinari prius intellectum ad apprehendendum obiectum ut in se est, licet a priori ratio huius facti sit ignota. Respondeo 2° rationem hanc forte esse eam quam indicabant veteres; nempe quia intellectus est per se universalium, sive factus potissimum ad naturas rerum ut in se sunt cognoscendas. Unde nihil mirum si vix ac operatur, in proprium et potissimum obiectum statim tendat.

Quaeres rursus quomodo intellectus qui est facultas cognoscitiva abstrahat ab eo quod non videt. Respondeo quod cum abstractio haec sit perceptio rei sensatae ut in se est, non est actus caecus sed cognoscitivus determinatus ab ob-

iecto ipso quod apprehenditur, non minus quam sit actus cognoscitivus apprehensio facti sensationis. Non est autem necesse ad hoc ut actus sit cognoscitivus quod sit cognitio totalis obiecti. Iam vero cum prior ille actus sit cognitio obiecti ut est in se, non autem ut est praesens, hoc ipso est abstractio.

Ex dictis sequitur vim abstractivam intellectus dupli modo se hahere. Nam conceptus universalis quem prius efformat concipiendo rem ut est in se, est abstractio a nota singularitatis nondum cognita, et est abstractio naturalis. Conceptus vero universales quos efformat distinguendo notas magis communes a minus communibus sunt abstractiones a notis essentialibus iam cognitis, et haec est abstractio libera. Nolumus autem per hoc dicere quod abstractio a nota singularitatis postquam conceptus singularis acquisitus est non possit fieri eodem modo quo alia.

Quaeres tandem quinam conceptus universalis sit prior an indeterminatissimus entis, ut videtur velle S. Thomas (I p. q. 85. a. 3), an conceptus naturae specificae quam obiectum exhibet, ut vult Scotus (in 1.^m dist. 3. p. 2). Et re quidem vera ratio Sancti Thomae non videtur demonstrativa: licet enim in facultate quae exit de potentia ad actum actus imperfectus sit prior perfecto, et proinde in facultate cognoscitiva sit prior actus confusus actu distincto, non tamen sequitur necessario quod debeat esse prior cognitio indeterminatissima entis, nam potest esse cognitio confusa quidem illius tamen obiecti quod prius ei obiicitur. E contrario ratio Scoti probabilis sane appetet: illud enim primum apprehendit intellectus quod ei primum obiicitur intelligibile. Et sane si conceptum universalissimum entis intellectus primo abstrahit, reddi ratio non potest cur etiam non abstrahat immediate post conceptum entis ceteras notas universales inferiores ente quae obiecto continentur. Dices: si negas concipi prius singulare quam universale quia omnis conceptus singularis constituitur aliquo conceptu universalis, cur negas prius concipi magis universale quam minus, cum minus universale constituatur alio conceptu magis univer-

sali? Respondeo: ratio est 1° quia sicut illud consonum est experientiae, ita istud dissonum est, nam nemo experitur se prius **omnia** magis universalia quam minus universalia cognoscere. 2° Quia in conceptu singularis continetur *explicite* conceptus universalis, non autem magis universalis in minus universalis saltem necessario, sed solum implicite.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Quoniam homo et intellectum et sensum habet, fieri potest ut verum sit percipi ab ipso **immediate** corpora, quin immediate percipientur ab intellectu, eo quod nempe ipse sensu ea percipiat. De sensibili perceptione iam locuti sumus, vidimus sensus visus et tactus percipere ipsum extensem extra coloratum vel resistens. Nunc quaeritur an ipse intellectus immediate percipiat corpora prout concretum aliquod sunt et sentienti praesens, ita ut **non** secus ac sensus feratur in ipsa obiecta extra se: an potius mediante sensatione cognoscat et certus sit intellectus corpora esse praesentia sibi. Loquimur primo de corporibus extrinsecis homini.

Dicendum est autem cognitionem intellectivam corporum praesentium esse mediatam. Id constat analysi facta huius cognitionis. Si enim ea consideretur, liquet nos percipere et iudicare corpora praesentia nobis esse eo quod ea sentimus. Et sane si cohibeamus sensus, eatenus scimus corpora esse extra nos quatenus ea prius viderimus, et nullam mutationem circa nos sentiamus, aut aliunde cognoscimus mutationem non posse contingere. Atqui si immediate intellectus corpora praesentia intueretur, etiam cohibitis sensibus ea percipi deberent in se ipsis: ergo.

Ratio huius rei a priori est quia intellectus per se non nisi **universalia** percipit, et tantum advertens factum sensationis **singularia** cognoscit: deficiente proinde sensatione praesente nequit esse cognitio praesentium corporum quae factum **quoddam** sunt.

Quod de corporibus extrinsecis diximus respectu cognitionis **intellectivae**, idem de proprio corpore dicendum videatur. **Sicut** enim illa mediantibus sensibus externis appre-

hendimus, ita hoc sensu intimo; quo deficiente nec cognitio nostri corporis prout nostrum est, in intellectu extaret. Aliud ergo et aliud est medium, mediata est tamen utraque corporum praesentium cognitio intellectiva.

Itaque homo quidem immediate cognoscit corpora existentia, at quatenus immediata eius cognitio est, non est intellectiva sed sensitiva.

THESIS XXIX^a

Suppositis ideis metaphysicis primis, notitiaque rerum existentium, atque intellectus activitate, origo ceterarum idearum et speciatim ideae Dei et idearum moralium facile explicari potest.

DEMONSTRATIO. Suppositis ideis entis, perfectionis, substantiae et accidentis, causae et effectus, necessitatis et contingentiae, extensionis, ordinis physici etc. (Th. XXVII), quae abstractione obtineri possunt ex iis quae per sensus sive externos, sive intimum percipiuntur, et ex quibus per analysim possunt explicari principia quae iisdem ideis continentur, tum supposita notitia factorum, atque supposita activitate analytica mentis, ceterae aliae ideae penitiores aut complexae magis et principia iis respondentia ex illis duabus fontibus educi possunt tum analysi, tum synthesi, sive simplici apprehensione, sive iudicio aut ratiocinio. Nam si considerentur harum penitiorum idearum elementa, ea sunt semper illae primitiae ideae, ac primitiva principia diversimode vel inter se, vel cum factis combinata; quo fit ut in omnibus ideis nostris liceat semper detegere originem aliquam sensibilem plus minus remotam.

Ad originem ideae Dei quod spectat haec explicanda est in Theologia. Liquet autem eam esse deductam ex elementis finitis, elementaque eius esse perfectiones finitas rerum adiecta negatione imperfectionum et limitum, ac notione excessus. Haec autem omnia continentur iis notitiis quae immediate per sensus externos vel per sensum intimum potest sibi intellectus comparare. Porro occasio et ratio hu-

ius ideae efformandae est reflexio intellectus ad factum existentiae rerum, quae cum non fuerint modo sunt, aut cum fuerint deinde desinunt, sive rerum contingentium, applicato principio causalitatis, ex qua synthesi efflorescit notitia aliquius existentis causae adaequatae horum effectuum quae sit ens necessarium, quod adhibita analysi liquet esse infinitum.

Quod spectat ad originem idearum moralium advertimus eas oriri in nobis post alias ideas metaphysicas et notitias factorum; generatim vero historice excitari in nobis ope potissimum educationis, sive magisterii. Quod quidem novas ex integro ideas non gignit in intellectu, sed tantum eum dirigit ut reflexione adhibita supra ideas quas iam habet, ex iis ideas novas et principia nova sibi comparet. Verum praecisione etiam facta ab hoc speciali modo excitandi intellectum, constat intellectum posse alio modo excitari, ut probabimus contra Traditionales. Sive autem illo priore modo sive alio excitetur, id ad praesentem quaestionem non spectat; quocumque enim modo excitetur, ex ideis quas mens iam habet efflorescent ideae morales. Dicimus autem ideas metaphysicas et notitias factorum ad id sufficere. Nam per eas adhibita analysi et synthesi acquiritur paullatim notitia singularium essentiarum, relationum inter essentiam nostram et divinam, ceterosque homines et ceteras res, atque notitia relationum inter partes constituentes nostram essentiam; notitia eorum quae necesse est fieri a libera voluntate ut has relationes servet, et ut sit felix: his autem notitiis ordo moralis continetur. Confer tractatum quemdam Philosophiae moralis, ubi analysis instituatur idearum moralium, et rem ita esse comperies; nec postulari nunc potest amplior demonstratio: neque enim licet ad alias divertere tractationes.

Corollarium. Quapropter patet ideas omnes vel proxime, vel remote originem ducere a sensatione sive externa, sive interna.

Porro ex dictis etiam liquet quomodo sensatio ad ideas in nobis gignendas concurrat. Neque enim se habet ut causa efficiens cognitionis, haec enim est intellectus eiusque vis

abstractiva analytica et synthetica; sed se habet ut materia, quatenus sensatio materiam exhibit circa quam intellectus operatur. Atque ita accipendum est illud effatum: *ita se habent phantasmata ad intellectum, sicut colores ad visum, et nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu.*

THESIS XXX^a

Hac statuta origine cognitionum nostrarum tum certa est cognitio nostra de rebus, quae sunt extra nos, tum certa applicatio ad easdem principiorum quae mens adinvenit ex analysi idearum.

DEMONSTRATIO. Quaestio est de cognitione eorum quae sunt extra nos, quae quidem esse supponimus, sed quaerimus qua ratione fiat ut per conceptus sive ideas quas habemus res ipsas cognoscamus, easque esse extra nos certisimus, quam certitudinem profecto habemus, nec de huius certitudinis existentia modo dubitamus sed eam supponimus. Docemus itaque quod statuta ea origine idearum quam explicavimus, ratio redditur huius notitiae certae, sive quod ex ea necessario consequitur nos posse esse certos de veritate reali eorum quae ab intellectu apprehenduntur extra se, et sunt reapse extra illum. Sane distinguamus primo res quae sunt extra cognoscentem in res materiales seu sensibles, et in res suprasensibles; loquamur autem primum de rebus sensibilibus. Quoniam intellectus habet conceptus essentiarum mundi sensibilis, quaeritur qui fiat ut referat hos conceptus ad ipsas res, certiorque evadat res esse extra se quemadmodum ipse concipit.

Iam vero ex explicata origine idearum liquet conceptus essentiarum sensibilium desumptos esse ab ipsis rebus sensibilibus quae se praesentes sistunt animo per sensus: quod scilicet intellectus videt, videt in ipsis rebus. Sensus quidem immediate phaenomena percipiunt; horum autem essentiam intellectus apprehendens, apprehendit etiam vi cuiusdam discursus essentiam substantiae, hancque realem esse

apprehendit non secus ac ipsa phaenomena. Conceptus enim substantiae, et substantiae principium (O. Th. XIII) ex analysi conceptus entis realis efflorescunt: unde cognita realitate essentiarum quae per sensus se manifestant immediate, cognoscitur quoque realitas essentiarum quae immediate non attinguntur, h. e. substantiarum. Quoniam ergo intellectus certus est de iis quae videt, vel quae ex evidenti principio diminant, sequitur intellectum certum esse de reali existentia earum essentiarum sensibilium quae per sensus se ei manifestant.

Et adverte quod quamvis censeas sensationes esse tantum affectiones subiectivas et iis non percipi obiecta externa, nihilominus vis datae demonstrationis eadem manet; nam et earum essentia, et eorum subiecti essentia percipitur, et cognoscitur esse realis: quoad realitatem vero obiectorum, quae illis sensationibus repraesentantur, indigebis quidem ad eam cognoscendam tum experientia quae testetur eas sensations a te non determinari, tum principio causalitatis quo intelligas causam earum esse extra te: quia vero principium causalitatis ex notitia rei incipientis, spectata scilicet huius rei essentia, necessario colligitur; ideo certa notitia existentiae causae ex certa experientia rerum incipientium necessario fluit.

Hinc quia principia metaphysica desumpta sunt ab intellectu ex analysi idearum quae derivatae sunt a rebus; sicut illae ideae exhibent essentias rerum, ita conceptus principiorum exhibent reales leges quibus reales essentiae reguntur; novitque intellectus reales essentias iis principiis regi eo quod novit essentias esse reales.

Res vero suprasensibles, cuiusmodi sunt animus et Deus, apprehendit et certo scit esse intellectus posito principio causalitatis, et apprehensa in rebus quas cognoscit ratione effectus. Conceptum autem eorum essentiae eslingit ex conceptibus repraesentantibus essentias effectuum, eas notas coniungens, quas ratio causae postulat. Et quemadmodum effectus reales esse novit, ita et illas essentias reales esse certo cognoscit intellectus.